
Kotien kiehtova maailma

Raffaella Sarti: Europe at Home. Family and Material Culture, 1500–1800. Yale University Press 2002 New Haven & London. 324 s.

■ Aikoinaan koulun historian-tunnilla, kun kopioin taululta vihkooni vuosilukuja, hallitsijoita, sotia ja taistelupaikkoja, mietiskelin pitkästyneenä, että

olisipa mukava tietää, miten ihmiset kulloinkin elivät. Muutamaa vuosikymmentä myöhemmin historiantutkijat alkoi- vat tarjota toinen toistaan kiin- toisimpia kuvauksia ihmisten arkisesta elämästä eri aikakau- sina. Parhaimmillaan tutkija on onnistunut kuvaamaan men- neisyyden ihmisiä niin elävästi, että etäisyydestä huolimatta voimme nähdä heidät arki- sissa toimissaan ja ymmärtää heidän ilojaan ja surujaan. Peter Englund onnistuu teke- mään tämän uuden ajan alun suurten sotien jalkoihin jäänei- den ihmisten osalta, kun taas Urbinon yliopiston professori Raffaella Sarti vie lukijan ih- misten koteihin ja esittelee nii- den isäntäväet ja palvelijat, mutta muistaa toki esitellä myös kodittomat ja kulkijat ja näiden asumukset.

Sartin tavoitteena on kuva- ta, miten sosiaaliset suhteet il- menivät esineissä ja asumuk- sissa eri puolilla Eurooppaa. Tuloksena on kiehtova pano- raama eri yhteiskuntaryhmien elinolosuhteiden, asuntojen, ruoan ja vaatetuksen muutok- sista kolmen vuosisadan aika- na. Toisin kuin niin monet teokset, jotka väittävät käsitte- levänsä Eurooppaa, mutta unohtavat vähintäänkin puolet Euroopasta, Sartin teos on ni- mensä veroinen. Tekijä on sel- västi nähnyt paljon vaivaa saa- dakseen mukaan myös Euroo- pan reuna-alueita. Mukaan ovat mahtuneet niin saamelais- ten kodat kuin Pyreneiden nie- mimaan lammaspaimenten kannettavat yösiijat, niin Venä- jän maaorjat kuin köyhät irlan- tilaiset. Sarti esittelee rikkaiden ja köyhien ruokapöytien anti- met ja ylhäisten ja alhaisten

makuusijat sekä selvittää vaat- teiden arvojärjestyksen ja lika- ppykin salat. Samalla hän yh- distää oivaltavasti suuret ja pienet muutokset eri sosiaali- ryhmien ihmisten arkisessa elämässä moniin merkittäviin ilmiöihin alkaen Amerikan löy- tämisestä ja reformaatiosta aina kulutusyhteiskunnan syntyyn ja palvelusväen naisistumiseen.

Esitys etenee tavallaan arki- ajattelun mukaisesti perheen perustamisesta taloihin perhei- den koteina ja kotien sisutuk- seen, huonejakoon ja asukkai- siin sekä edelleen ruokaan ja vaatteisiin. Alkajaisiksi Sarti kuitenkin erittelee kotien ja kodittomuuden sekä perhei- den ja perheettömyyden kirjoa uuden ajan alun Euroopassa. Vaikka valtaosa tuon ajan eu- rooppalaisista elikin kotona ja perheen parissa, niin lukemat- tomat miehet, naiset ja lapset elivät suljettuna erilaisiin lai- toksiin luostareista vankiloihin tai kadulla ja tilapäissuojissa. Kodin ja kodittomuuden käsit- teet olivat käytännössä usein häilyviä, ja sama koski myös perhettä, *familia*, ja ruokakun- ta, *household*, *ménage*. Sartin mukaan eri kielten johdokset latinan *familia*-sanasta (jolla alkuaan oli tarkoitettu saman isännän alaisia palvelijoita) al- koivat uuden ajan alussa vähi- tellen tarkoittaa kaikkia saman isännän alaisuuteen kuuluvia, siis sekä palvelijoita että isän- nän perheen jäseniä, tai kaik- kia saman katon alla asuvia tai samaan ruokakuntaan kuulu- via isäntä mukaan lukien. Esi- merkiksi Saksassa *Familie* yleistyi tässä merkityksessä 1600-luvulta alkaen. Kaikkia naistutkijoita varmaan kiinnos- taa tieto, jonka mukaan naiset

käyttivät mieluummin *Hause-* sanan johdannaisia kuin isän- tävaltaan viittaavaa *Familie-* käsitettä.

Kirjan toinen pääluke käsit- telee runsaiden esimerkkien valossa avioliiton solmimista ja perheen perustamista kaikkine niihin liittyneine vaatimuksi- neen. Vaikka tavat, käytännöt ja riitit vaihtelivat suuresti eri puolilla Eurooppaa ja yhteis- kuntaryhmästä toiseen, niin yksinkertaista uuden perheen perustaminen ei näytä juuri missään olleen. Lisäksi vanhat käsitykset siitä, milloin avioliit- ton tunnusmerkit oli täytetty, joutuivat vahvistuvan kirkon (katolisen, luterilaisen ja kal- vinistisen) puristuksessa ah- taalle. Riittävät myötäjäiset, oi- keanlaiset kapiot, sulhaseh- dokkaan taloudellisen aseman varmistaminen, vanhempien suostumus, kirkon hyväksyn- tä ja siunaus, kaikki nämä ja monta muuta mutkaa oli sel- vitettävä ennen kuin päästiin vihkiäisiin ja lailliseen avioliit- toon asti. Läheskään kaikki ei- vät siihen asti koskaan pääs- seet, vaan joutuivat alistumaan siihen, ettei perheen tai suvun omaisuutta haaskattu tyttären myötäjäisiin tai nuorempien poikien perintöön. Tästä ei kuitenkaan voi suoraan päätel- lä perheenjäsenten keskinäisen kiintymyksen laatua tai mää- rää.

Kolmannessa pääluvussa Sarti pohtii talon ja sen asuk- kaiden suhdetta: Millaisissa asumuksissa asui minkäkinlai- sia perheitä ja ruokakuntia, ketkä asuivat saman katon alla, keillä oli mahdollisuus valita miten ja kenen kanssa asui? Perhehistoria on viime vuosi- kymmeninä olennaisesti rikas-

tuttanut tietämystämme perhe-
muotojen dynamiikasta eri
puolilla Eurooppaa, ja tämä nä-
kyy myös Sartin tutkimukses-
sa. Vaikka esimerkiksi uuden
ajan alun Englanti näyttää
edelleen lasten ja vanhempien
välisten suhteiden kannalta ty-
lymmältä kuin perhekeskei-
sempi Italia, niin nyt tiedämme,
etteivät vanhukset Roo-
massakaan aina asuneet las-
tensa perheissä huolimatta näi-
den velvollisuudesta huolehtia
vanhemmistaan.

Näiden johdattelevien luku-
jen jälkeen lukija kutsutaan vii-
mein tutustumaan maalais- ja
kaupunkilaiskoteihin. Miten
niissä asuttiin, miten niitä läm-
mitettiin ja valaistiin, mitä hu-
onekaluja niissä oli? Maaseudul-
la kodit vaihtelivat ylellisistä
asuinlinnoista turvemajoihin,
jotka eivät juuri eläinsuojista
eronneet. Vaikka varakkaam-
mat rakennuttivat maaseutuhu-
viloita ja vauraampia maalais-
taloja laajennettiin ja uudistet-
tiin, niin ympäri Eurooppaa
vähävaraisemmat perheet ah-
tautuivat vielä pitkään yhden
huoneen mökkeihin. Jos olisi-
kin sattunut olemaan varaa
kahteen huoneeseen, niin har-
valla oli varaa pitää kumpaa-
kin talvella lämpimänä. Maa-
laistaloihin verrattuna kaupun-
kilaiskodeissa oli yleensä
enemmän huonekaluja: arkku-
ja, vuoteita, pöytiä, tuoleja
(penkit alkoivat käydä harvi-
naisiksi), ehkä talon isännälle
muuta komeampi käsinojin va-
rustettu tuoli ja talon naisväelle
tavanomaista pienempiä erityi-
siä naisten tuoleja. Tuolien
runsaus kertoo vilkkaasta seu-
rustelusta ja kyläilystä. Kodeis-
sa oli yhä enemmän astioita,
posliinia, ruokailuvälineitä, jot-

ka kaikki ilmensivät elintapo-
jen ja aineellisen elintason
muutoksia. Myös asuntojen
huonejärjestys muuttui: kun
huoneet oli aiemmin sijoitettu
peräkkäin, niin että kaikki
huoneet olivat läpikulkuhu-
oneita ja avatuista ovista näkyi
talon päästä päähän, niin nyt
taloihin rakennettiin käytäviä,
joista päästiin suoraan huonee-
seen. Uusi huonejärjestys teki
mahdolliseksi yksityisyyden,
joka aluksi oli vain yhteiskun-
nan ylimpien kerrosten etuoikeus.
Viimeiseksi yksityisyydestä
pääsivät osalliseksi palvelijat.

Läpikotaisin hierarkkisissa
yhteiskunnissa myös ruoka,
juoma ja vaatetus noudattivat
samaa arvojärjestystä: eri yh-
teiskunnalliseen asemaan liit-
tyi kuhunkin omat säädynmu-
kaiset ruokalajinsa, juomansa
ja vaatekuosinsa. Jos talonpoi-
kaa onnisti ja hän pääsi koho-
maan sosiaalisessa asteikossa
niin ylös, että nauriiden ja pa-
pujen sijaan hän nautti ylimys-
tön pöydän hienoja ruokia,
niin aikalaisten käsityksen
mukaan miesparka ei voinut
moisesta vääränlaisen ruoan
syömisestä selvitä hengissä. Ja
yhtäläillä kun jokaisen oli syö-
tävä säätynsä mukaisesti, niin
vastaavasti oikeanlainen ruoka
vahvasti säädyn ominaisuuksia:
riikinkukon nauttiminen teki
aatelisesta älykkäämmän ja
herkkätunteisemmän verrattu-
na niihin, jotka söivät pihvejä
ja siankylyjyksiä. Viinimaiden
kaupungeissa varakkaat per-
heet varasivat palvelusväken-
sä tarpeisiin huonompilaatuis-
ta viiniä kuin mitä perhe itse
nautti. Toscanan viininviljely-
alueilla osaviljelijäruokakunnat
(*mezzadri*) puristivat omaan

käyttöönensä viiniä jo kertaalleen
puristetusta rypäleistä, ja näin
jatkettiin siihen asti, kun rypä-
leistä lähti edes hiukankin vä-
riä veteen.

Sama tiukka arvoasteikko
koski tietysti myös pukeutu-
mista, kuten ylellisyysasetusten
laaja levinneisyys hyvin osoiti,
mutta myös värejä. Würt-
tembergissä vihreä oli hovin ja
kreivin metsästäjien väri, joten
muita miehiä oli kielletty pu-
keutumasta vihreään. Bolog-
nassa vain aatelisilla oli oikeus
käyttää palvelijoiden livreissä
useanväristä silkkikangasta.
Kun tuo ajan Euroopassa pi-
dettiin peseytymistä terveydel-
le vaarallisena, ylempien sää-
tyjen keskuudessa peitettiin
lian hajua hyväntuoksuisilla
puutereilla ja parfyymeilla. Pel-
lavaisten alusvaatteiden uskot-
tiin jo sinällään puhdistavan
käyttäjänsä. Voi vain kuvitella,
mitkä määrät piikoja ja pyyk-
käreitä tarvittiin pitämään puh-
taissa alusvaatteissa ylempien
säätyjen jäsenet. Toisaalta yel-
lisyysasetusten tehottomuus
kertoii siitä, että säätyjen välis-
ten erojen hämärtyminen nä-
kyi ensimmäiseksi pukeutumi-
sessa. Samaan aikaan kun sää-
tyasemasta riippumatonta pu-
keutumisen vapautta alettiin
pitää kaikkien (tai ainakin
muiden kuin alimpien yhteis-
kuntaryhmien) oikeutena,
myös itse vaatteet muuttuivat
vapaammiksi. Vallankumouksen
Ranskan innoittama uus-
klassinen muoti vapautti naiset
korsetista, joskin vain tila-
päisästi, ja naisten garderobien
monipuolistuminen kertoi hei-
dän uudesta painoarvostaan
kuluttajina. Tekstiiliteollisuus
oli ns. ensimmäisen teollisen
vallankumouksen johtotähti ja

tekstiilien kulutuksen nopea kasvu ennakoi kulutusyhteiskuntaa. Mutta voiko naisten tärkeydestä kuluttajina päätellä heidän asemansa muuttumista perheessä tai yhteiskunnassa?

Teoksensa viimeisessä luvussa Sarti pohtii aviopuolisoiden ja vanhempien ja lasten välisten tunteiden historiaa. Osoittiko siirtyminen epämuodollisempaan ja tunteikkaampaan puhutteluun myös tunteiden syvenemistä? Toisaalta syviä tunteiden ilmaisuja voidaan löytää jo 1460-luvulta. Olivatko siis aviopuolisoiden tai vanhempien ja lasten väliset tunteet pysyneet sittenkin perimiltään samanlaisina vuosisadasta toiseen? Ehkeivät sentään, Sarti toteaa, mm. siksi, että nykyistä paljon korkeammat kuolleisuusluvut veivät usein lapsilta vanhemmat, vanhemmilta lapset tai aviopareista toisen puoliskon. Kun yhteistä aikaa jäi vähän ja jäljelle jääneet perheenjäsenet monesti hajautuivat tai erotettiin toisistaan, ei läheisyyteen ehkä ollut mahdollisuutta.

Teos on kirjoitettu sen aihepiiriin sopien hauskan tuttavalliseen tyyliin. Käyttämällä taitavasti otteita oikeustapauksista, päiväkirjoista ja omaelämäkertoista Sarti tutustuttaa lukijan menneisyyden ihmisiin ja kuljettaa lukijaa välillä melkein kuin kädestä pitäen talosta ja kodista toiseen. Jos menneisyyttä on lähestyttävä kuin vierasta kulttuuria, kuten Jorma Kalela opettaa, niin Sartin kirja osoittaa, että lukija voi tuntea olonsa kotoiseksi myös vieraassa kulttuurissa.

Marjatta Rabikainen